

สังคมนิยมแนววิทยาศาสตร์ : ทฤษฎีความรู้สำหรับสังคมศาสตร์ Scientific Realism : Epistemology for Social Science

สาธิต มั่นสรวงกุล*

บทคัดย่อ

แนวทางการศึกษาด้านสังคมศาสตร์ที่ผ่านมาได้รับอิทธิพลจากการแสวงหาความรู้ตามแบบแผนของวิทยาศาสตร์ธรรมชาติอย่างมาก ทว่านับแต่ราวทศวรรษ 1970 เป็นต้นมา การแสวงหาความรู้ตามแนวคิดปฏิฐานนิยมซึ่งพัฒนาขึ้นจากการศึกษาโลกทางธรรมชาติได้ถูกท้าทายจากอรรถปริวรรตศาสตร์หรือแนวคิดการตีความเกี่ยวกับความเหมาะสมในการนำแนวคิดปฏิฐานนิยมมาใช้ในการศึกษาโลกทางสังคมจึงเกิดข้อถกเถียงว่า ระหว่างแนวคิดทั้งสอง สังคมศาสตร์ควรยึดถือทฤษฎีความรู้แบบใด นักสังคมศาสตร์ควรนำแนวคิดของวิทยาศาสตร์ธรรมชาติมาใช้ในการศึกษาทางสังคมศาสตร์หรือไม่หรือนักสังคมศาสตร์ควรผสมผสานทั้งสองแนวคิดเข้าด้วยกันและหากทำเช่นนั้นนักสังคมศาสตร์จะปรับแนวคิดทั้งสองให้หลอมรวมกันได้อย่างไร บทความนี้เสนอว่า การศึกษาทางสังคมศาสตร์ควรตั้งอยู่บนทฤษฎีความรู้ของแนวคิดสังคมนิยมแนววิทยาศาสตร์ซึ่งได้ปรับปรุงข้อจำกัดในการอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมของแนวคิดปฏิฐานนิยมและยอมรับแนวคิดการตีความในระดับหนึ่ง

คำสำคัญ: ปรัชญาสังคมศาสตร์ ทฤษฎีความรู้ ปฏิฐานนิยม อรรถปริวรรตศาสตร์ สังคมนิยมแนววิทยาศาสตร์

Abstract

Social science research approaches have been greatly influenced by philosophy of natural science. Since 1970s, however, social research based on logical positivism, developed from natural world studies, has been challenged by Hermeneutics on issues of whether and how research on social world should be compatible with logical positivism. This debate leads to the questions of 'On which epistemology should social science be based?' and 'Whether or not should social scientists do their research using philosophy of natural science?'. Alternatively, 'Should social scientists blend the two theories of science?', and in so doing, 'How can social scientists develop the new one?'. The author argues that social science research should be based on scientific realism. This philosophy of science improves

* นิสิตหลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

some limitations of logical positivism, and accommodates Hermeneutics in some degrees.

Keywords: Philosophy of social science, epistemology, logical positivism, Hermeneutics, scientific realism

บทนำ

การศึกษาด้านสังคมศาสตร์ที่ผ่านมาได้รับอิทธิพลจากการแสวงหาความรู้ในแบบวิทยาศาสตร์ธรรมชาติอย่างมาก ดังปรากฏให้เห็นในแนวทางการศึกษาแบบพฤติกรรมนิยม (behaviouralism) อย่างไรก็ดี ในระยะเวลาตั้งแต่ราวทศวรรษ 1970 เป็นต้นมาการศึกษาด้านสังคมศาสตร์ที่ยึดถือแนวคิดปฏิฐานนิยม (positivism) ซึ่งเน้นการแสวงหาความรู้ด้วยประสาทสัมผัส อันเป็นรากฐานของวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ ได้ถูกท้าทายถึงความเหมาะสมในการนำมาใช้ศึกษาโลกทางสังคม ซึ่งมีสภาพต่างจากโลกทางวัตถุในแง่ที่ว่า มนุษย์มีความรู้สึกนึกคิด มีเจตจำนง และมีปฏิสัมพันธ์กับคนอื่นและกับโลกรอบตัวตามการตีความหรือการให้ความหมายของกลุ่มชนที่ตนสังกัด จึงมีข้อเสนอว่า การศึกษาทางสังคมศาสตร์ควรใช้แนวคิดการตีความ (hermeneuticism) แทนการแสวงหาความรู้ด้วยประสบการณ์ แนวทางแบบวิทยาศาสตร์ธรรมชาติไม่เหมาะสมที่จะนำมาใช้ศึกษาสังคมศาสตร์ซึ่งเป็นเรื่องของความสัมพันธ์ทางสังคม

แนวคิดปฏิฐานนิยม ซึ่งถือว่า ความรู้ที่สูงที่สุดคือความรู้ที่ได้มาจากประสาทสัมผัส (ราชบัณฑิตยสถาน, 2543 : 80) เป็นรากฐานของวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ แนวคิดการตีความ ซึ่งถือว่า เราสามารถเข้าถึงความรู้ได้โดยการทำความเข้าใจหรือตีความพฤติกรรมของมนุษย์ในแต่ละสังคมและในแต่ละช่วงเวลา เป็นรากฐานของมนุษยศาสตร์ คำถามจึงเกิดขึ้นว่า ระหว่างแนวคิดทั้งสอง สังคมศาสตร์ควรยึดถือปรัชญามุมมองหรือญาณวิทยาแบบใด เราสามารถนำแนวคิดของวิทยาศาสตร์ธรรมชาติมาใช้กับสังคมศาสตร์ได้หรือไม่ หรือเราควรใช้แนวคิดของมนุษยศาสตร์ หรือเราควรผสมผสานทั้งสองแนวคิดเข้าด้วยกัน และหากทำเช่นนั้น เราจะปรับแนวคิดทั้งสองให้หลอมรวมกันได้อย่างไร

บทความชิ้นนี้จะนำเสนอความคิดที่ว่า โดยพื้นฐานแล้ว เราสามารถนำหลักการของวิทยาศาสตร์มาใช้ในการศึกษาทางสังคมศาสตร์ได้ เนื่องจากพฤติกรรมทางสังคมของมนุษย์มีแบบแผนที่เราสามารถค้นหาข้อสรุปทั่วไปเพื่ออธิบายได้ในระดับหนึ่งในขณะที่แนวคิดการตีความซึ่งเน้นการทำความเข้าใจความหมายในการกระทำของมนุษย์ มีข้อจำกัดตรงที่ความจริงที่แนวคิดนี้นำเสนอเป็นแค่ความจริงเฉพาะกรณีและขึ้นกับการตีความโดยอัตวิสัยของผู้ศึกษา ซึ่งไม่อาจพิสูจน์ความผิดถูกของผลการศึกษาได้ อย่างไรก็ดี บทความนี้จะชี้ว่า แนวคิดปฏิฐานนิยมเองก็มีข้อจำกัดในแง่ที่ว่า การเน้นศึกษาแต่สิ่งที่ประจักษ์ได้ด้วยประสาทสัมผัส¹ ทำให้มองไม่เห็นกลไกและโครงสร้างที่เร้นลึกอยู่เบื้องหลังพฤติกรรมหรือปรากฏการณ์ทางสังคม

¹ อาจมีผู้ตั้งข้อสงสัยกันว่า นักวิทยาศาสตร์ซึ่งพยายามแสวงหาความรู้บนแนวคิดปฏิฐานนิยม ยังได้อาศัยการคำนวณทางคณิตศาสตร์ ซึ่งแสดงในรูปของสมการต่างๆ เป็นวิธีการสำคัญอย่างหนึ่งในการสร้างความรู้ด้วย หากแต่ในทัศนะของผู้เขียน เมื่อพิจารณาสถานะของความรู้ที่ค้นพบนั้นจากจุดยืนของวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ ยังถือว่า “ความรู้” เหล่านั้นเป็นเพียงสิ่งที่อ้างว่าเป็นความรู้ (knowledge claims) เท่านั้น จนกว่าจะได้รับการพิสูจน์ว่าเป็นจริงผ่านประสาทสัมผัส ดังกรณีทฤษฎีต่างๆ ของอัลเบิร์ต ไอน์สไตน์ เช่น ทฤษฎีอวกาศโค้ง ซึ่งได้รับการยืนยันว่าเป็นจริงต่อเมื่อสอดคล้องกับผลการสังเกตปรากฏการณ์ทางดาราศาสตร์ เป็นต้น

ต่อข้อจำกัดของทั้งสองแนวคิดข้างต้น ผู้เขียนจะชี้ว่าทฤษฎีความรู้แนวสัจนิยม (epistemological realism) สามารถปรับปรุงข้อจำกัดในการอธิบายของปฏิฐานนิยมได้ และยอมรับแนวคิดการตีความได้ในระดับหนึ่ง

บทความประกอบด้วยเนื้อหา 2 ส่วนหลัก ส่วนแรกเป็นการวิพากษ์ทฤษฎีความรู้ของสำนักปฏิฐานนิยม และสำนักอรรถปริวรรตศาสตร์หรือการตีความ² ส่วนที่สองเป็นการเสนอความคิดเห็นของผู้เขียน ซึ่งมุ่งชี้ว่า การศึกษาสังคมศาสตร์ควรเดินตามทฤษฎีความรู้ของสำนักสัจนิยม หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า สัจนิยมแนววิทยาศาสตร์ (Scientific Realism)

ข้อถกเถียงหลักในปรัชญาสังคมศาสตร์ที่จะนำมาพิจารณาในบทความชิ้นนี้ คือ โลกมีความจริงขึ้นพื้นฐานหรือไม่ อะไรคือสิ่งเป็นจริง ธรรมชาติของสิ่งเป็นจริงเป็นเช่นไร ซึ่งเป็นคำถามในทางภววิทยา (ontology) และเราสามารถรู้ความจริงของโลกได้หรือไม่ อะไรถือเป็นความรู้ ซึ่งเป็นคำถามในทางญาณวิทยา หรือทฤษฎีความรู้ หรือปรัชญาคำรู้ (epistemology)

ต่อข้อถกเถียงนี้ Marsh and Furlong (2000 : 18-20) อธิบายว่า ในทางภววิทยา ปัญหาที่มีการโต้แย้งกันก็คือ สิ่งเป็นจริงที่เป็นอิสระจากการรับรู้ของมนุษย์ มีอยู่หรือไม่ ต่อข้อคำถามนี้นักปรัชญาคำรู้ได้ให้คำตอบที่แตกต่างกันเป็น 2 ฝ่าย ฝ่ายหนึ่งเชื่อว่าโลกมีความจริงขึ้นพื้นฐานดำรงอยู่ แต่ละสิ่งมีสภาวะที่แตกต่างกัน ฝ่ายนี้จัดว่าเป็นพวกพื้นฐานนิยม (foundationalists) หรือพวกสัจตถะนิยม (essentialists) แต่อีกฝ่ายหนึ่งเชื่อว่า สรรพสิ่งไม่ได้มีสภาวะแตกต่างกัน ความจริงจะเป็นเช่นไรขึ้นอยู่กับวัฒนธรรมและกาลเวลา ความแตกต่างของสรรพสิ่งเป็นเรื่องที่สังคมสร้างความหมายขึ้น ปรากฏการณ์ทางสังคมถือเป็นสิ่งสร้างทางสังคม ฝ่ายหลังจัดว่าเป็นพวกต่อต้านพื้นฐานนิยม (anti-foundationalists)

ด้วยทัศนะทางภววิทยาที่แตกต่างกันดังกล่าว ทั้งสองฝ่ายจึงตอบคำถามสำคัญในแง่ปรัชญาคำรู้แตกต่างกัน ปัญหาที่เป็นข้อถกเถียงในแง่ก็คือ เราสามารถรู้ถึงสิ่งเป็นจริงหรือความสัมพันธ์ที่เป็นวัตถุวิสัยระหว่างปรากฏการณ์ทางสังคมต่างๆ ที่เกิดขึ้นได้หรือไม่ และหากสามารถรู้ได้แล้ว เราจะรู้ได้อย่างไร เราจะได้รู้ได้โดยการสังเกตโดยตรงหรือว่าโลกทางสังคมมีความสัมพันธ์บางอย่างดำรงอยู่ แต่ไม่สามารถสังเกตได้โดยตรง

ฝ่ายพื้นฐานนิยมเชื่อว่า โลกมีความจริงดำรงอยู่อย่างเป็นวัตถุวิสัย และเป็นเอกเทศจากผู้สังเกต ฝ่ายนี้จึงมุ่งระบุถึงสาเหตุของพฤติกรรมทางสังคม โดยอาศัยวิธีการแบบวิทยาศาสตร์เพื่อสร้างกฎที่จะนำมาใช้อธิบายได้โดยข้ามกาลและเทศะ ในขณะที่ฝ่ายต่อต้านพื้นฐานนิยมโต้แย้งว่าความจริงโดยสมบูรณ์นั้นไม่มี และเนื่องจากเราเองก็อาศัยเป็นส่วนหนึ่งอยู่ในโลกทางสังคม และได้รับอิทธิพลจากความจริงที่สังคมสร้างขึ้น การศึกษาโลกทางสังคมของเราจึงเป็นไปอย่างอัตวิสัย โดยมุ่งทำความเข้าใจต่อความหมายของพฤติกรรมมนุษย์ในสังคม ซึ่งความจริงที่ค้นพบจากการตีความความหมายเช่นนี้ก็เป็นจริงเฉพาะในสถานที่และห้วงเวลาหนึ่งเท่านั้น

² ในการอภิปรายถึงข้อจำกัดในการสร้างความรู้ตามทฤษฎีความรู้ของสำนักคิดต่างๆ ในที่นี้ ผู้เขียนจะเน้นบรรยายถึงข้อถกเถียงในระดับของปรัชญาสังคมศาสตร์เป็นหลัก ผู้เขียนมีความเห็นว่า เพื่อความก้าวหน้าทางวิชาการของการศึกษาเกี่ยวกับปรัชญาสังคมศาสตร์ในประเทศไทยซึ่งยังมีการค้นคว้าในแวดวงค่อนข้างจำกัด ควรมีงานที่สังเคราะห์วรรณกรรมที่วางอยู่บนทฤษฎีความรู้ที่แตกต่างกัน เพื่อชี้ให้เห็นข้อดีและข้อด้อยของแต่ละสำนักคิดทางปรัชญาอย่างเป็นรูปธรรม

ด้วยเหตุที่เชื่อว่า วิทยาศาสตร์ธรรมชาติสามารถนำมาใช้ในการศึกษาทางสังคมศาสตร์ได้ ฝ่ายพื้นฐานนิยมจึงมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า นักธรรมชาตินิยม (naturalists) โดยมองว่า ไม่ว่าศาสตร์สาขาใดล้วนใช้วิธีการของวิทยาศาสตร์ธรรมชาติในการสร้างความรู้และทฤษฎีได้ (unity of science) นักธรรมชาตินิยมจึงได้นำเอาหลักการกระบวนวิธีของวิทยาศาสตร์ธรรมชาติมาใช้ในการศึกษาทางสังคมศาสตร์ ในขณะที่ฝ่ายต่อต้านพื้นฐานนิยมซึ่งอาจเรียกอีกอย่างหนึ่งได้ว่า นักต่อต้านธรรมชาตินิยม (anti-naturalists) คัดค้านแนวคิดเกี่ยวกับศาสตร์ที่เป็นหนึ่งเดียว เนื่องจากเชื่อว่าการศึกษาวิตทางสังคมนั้นต้องใช้วิธีทำความเข้าใจต่อความหมายที่อยู่เบื้องหลังการกระทำของมนุษย์ (Smith, 2005: 319)

จากข้อถกเถียงระหว่างนักธรรมชาตินิยมกับนักต่อต้านธรรมชาตินิยม ดังมีใจความโดยสรุปข้างต้น เห็นได้ว่า ประเด็นความเป็นเอกภาพของศาสตร์ คือ ปัญหาใจกลางของคำถามที่ว่า ระหว่างวิทยาศาสตร์กับมนุษยศาสตร์นั้น สังคมศาสตร์ควรยึดถือปรัชญาความรู้อย่างไร³

เพื่ออภิปรายถึงข้อถกเถียงนี้ ในส่วนแรก บทความจะพิจารณาถึงภววิทยาและญาณวิทยาของแนวคิดปฏิฐานนิยม และแนวคิดการตีความ

วิพากษ์สำนักปฏิฐานนิยม

ธรรมชาตินิยมเป็นปรัชญาที่ว่าด้วยการสร้างความรู้ ซึ่งมีสมมติฐานว่า วิธีการและสมมติฐานต่างๆ ของวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ สามารถและควรที่จะนำมาใช้ในการศึกษาวิเคราะห์ในทางสังคมศาสตร์ (Smith, 1998 : 347) ธรรมชาตินิยมยึดถือภววิทยาที่ว่า สรรพสิ่งที่มีลักษณะเชิงกายภาพเท่านั้นที่มีอยู่จริง และไม่ยอมรับการมีอยู่ของสิ่งเหนือธรรมชาติซึ่งไม่มีคุณสมบัติทางกายภาพ (Godfrey-Smith, 2003 : 238) ธรรมชาตินิยมจึงเป็นทฤษฎีที่นิยมวิทยาศาสตร์ โดยถือว่าปรากฏการณ์ธรรมชาติสามารถอธิบายได้อย่างสมเหตุสมผลเพียงพอโดยใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์ ความรู้จะเกิดขึ้นได้ก็โดยอาศัยวิธีการทางวิทยาศาสตร์เท่านั้น การรู้เองก็ดี ประสบการณ์ลึกลับก็ดี คติความเชื่อกดี ข้อความที่ได้จากการทรงสำแดงของพระเจ้าก็ดี ไม่ถือว่าเป็นความรู้ที่ถูกต้อง (ราชบัณฑิตยสถาน, 2543 : 69)

ทัศนะนี้ถือว่า มนุษย์เป็นสิ่งหนึ่งในธรรมชาติ มิได้มีฐานะพิเศษเหนือกว่าสิ่งอื่นๆ พฤติกรรมของมนุษย์ก็คล้ายๆ กับพฤติกรรมของสัตว์อื่นๆ เพียงแต่ต่างกันตรงที่มีความซับซ้อนมากกว่าเท่านั้น (ราชบัณฑิตยสถาน, 2543 : 70) ด้วยเหตุนี้ ธรรมชาตินิยมจึงเชื่อในความเป็นเอกภาพของศาสตร์

ธรรมชาตินิยมเชื่อว่า โลกมีสิ่งจริงที่เป็นวัตถุวิสัยดำรงอยู่อย่างเป็นเอกเทศจากการรับรู้ของเรา สรรพสิ่งมีอยู่โดยตัวของมันเอง ไม่ว่าเราจะรับรู้มันหรือไม่ก็ตาม เราสามารถเข้าถึงสิ่งจริงนี้ได้โดยการสังเกตและบันทึกสิ่งที่เราประสบพบเห็น วิธีนี้จะช่วยให้เราค้นพบและอธิบายแบบแผนของสรรพสิ่งที่ดำรงอยู่ในธรรมชาติได้ นักธรรมชาตินิยมสร้างความรู้โดยอาศัยการรับรู้ด้วยประสาทสัมผัส⁴ และใช้ตรรกะและเหตุผลในการอธิบายปรากฏการณ์ โดยเหตุผลและตรรกะที่ใช้กันต้องมีประสบการณ์ตรงเป็นเครื่อง

³ เกี่ยวกับที่มาของข้อโต้แย้งในประเด็นเอกภาพของศาสตร์ในหมู่นักปรัชญาสังคมศาสตร์ โปรดดู อนุสรณ์ ลิมมณี (2542 : 17-22)

⁴ ในบางกรณีการสร้างความรู้โดยใช้ประสาทสัมผัสอาจมีการใช้เครื่องมือทางวิทยาศาสตร์ เช่น กล้องจุลทรรศน์หรือกล้องโทรทรรศน์ ความรู้ที่ได้จากการอาศัยอุปกรณ์เหล่านี้ แม้ได้มาโดยมิได้ใช้เพียงประสาทสัมผัสอย่างธรรมดา เช่น การมองเห็นด้วยตาเปล่า แต่กล่าวในทางทฤษฎีความรู้แล้ว ก็ถือว่าเป็นความรู้ที่ได้จากประสาทสัมผัสเช่นกัน

รองรับยืนยัน จากความเชื่อด้านภววิทยาและญาณวิทยาเหล่านี้ นักธรรมชาตินิยมได้สร้างเกณฑ์สำหรับ ประเมินความน่าเชื่อถือของความรู้ โดยใช้หลักการพิสูจน์ว่าเป็นจริง (verification) และการพิสูจน์ว่าเป็นเท็จ (falsification) และความสามารถในการทำนายของความรู้นั้น (Moses and Knutsen, 2007: 8)

สำนักธรรมชาตินิยมมีความเชื่อ 5 ประการ (Moses and Knutsen, 2007: 9) คือ

- ในธรรมชาติมีปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างมีความสม่ำเสมอ หรือเป็นไปอย่างมีแบบแผน ซึ่งเราสามารถสังเกต (observe) และนำมาอธิบายได้
- ข้อความที่บรรยายถึงความสม่ำเสมอเหล่านี้ สามารถทดสอบได้ในเชิงประจักษ์ โดยใช้หลักการพิสูจน์ว่าเป็นเท็จ และทฤษฎีความเป็นจริงแบบสมนัย (a correspondence theory of truth)⁵
- เราสามารถแยกแยะความแตกต่างระหว่างข้อความที่มีค่านิยมแอบแฝงกับข้อความที่เป็นข้อเท็จจริงได้ และโดยหลักการแล้ว ข้อเท็จจริงเป็นสิ่งที่ปลอดจากแนวคิดทฤษฎี
- การแสวงหาความรู้ควรมุ่งบรรลุถึงข้อสรุปที่ใช้ได้เป็นการทั่วไป มากกว่าข้อสรุปเฉพาะกรณี
- ความรู้ของมนุษย์เป็นสิ่งที่สั่งสมเพิ่มขึ้นได้ และความจริงมีได้เพียงหนึ่ง

นักธรรมชาตินิยมเห็นว่าข้อความที่จะถือเป็นความรู้ได้นั้น ต้องรองรับสนับสนุนด้วยข้อเท็จจริง อันหมายถึงปรากฏการณ์ของแต่ละสิ่งที่เกิดขึ้น หรือความจริงที่ประจักษ์ชัด หรือเหตุการณ์ที่เป็นจริง

ในทัศนะของนักธรรมชาตินิยม ปรากฏการณ์ต่างๆ มักเกิดขึ้นซ้ำๆ และมีความสม่ำเสมอ ปรากฏการณ์เป็นผลที่เกิดจากสาเหตุ จุดประสงค์หลักของศาสตร์ก็คือ การระบุถึงความสม่ำเสมอของ ปรากฏการณ์ เช่น มีกลางวันสลับกับกลางคืน มีข้างขึ้นสลับกับข้างแรม ฯลฯ เราจะรู้ถึงความสม่ำเสมอนี้ได้โดยการรับรู้ด้วยประสาทสัมผัสอย่างเป็นระบบ ประสาทสัมผัสช่วยเผยให้เห็นถึงความจริงได้นักธรรมชาตินิยมมุ่งค้นหาความสม่ำเสมอที่เกิดขึ้นในธรรมชาติ และบันทึกเป็นหลักฐานถึงการค้นพบความเกี่ยวโยงระหว่างปรากฏการณ์หนึ่งกับปรากฏการณ์อื่น (Moses and Knutsen, 2007: 29)

ตามความเห็นของ John Stuart Mill (1806-1873) นั้น วิทยาศาสตร์มีสมมติฐาน 2 ประการ *ประการแรก* เราสามารถรู้ถึงกฎธรรมชาติได้โดยระบุความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรต่างๆ *ประการที่สอง* เราสามารถสร้างสมความรู้เพิ่มขึ้นได้โดยการเพิ่มพูนข้อความที่ได้จากการสังเกต การทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรต่างๆ และการโต้แย้งด้วยหลักเหตุผล ข้ออ้างเกี่ยวกับความรู้ที่ผ่านกระบวนการเหล่านี้ อย่างเข้มงวด อาจมีสถานะเป็นทฤษฎีได้ ด้วยการยึดถือญาณวิทยาในเชิงประจักษ์เช่นนี้ สำนักธรรมชาตินิยมจึงให้คำนิยามต่อคำว่า ทฤษฎี ว่าหมายถึง ชุดของสหสัมพันธ์ที่ผ่านการพิสูจน์แล้ว ซึ่งมีความเชื่อมโยงต่อกันอย่างเป็นระบบหรือเป็นไปตามหลักตรรกวิทยา ทฤษฎีก็คือ ข้อความที่ระบุความเชื่อมโยงของ ปรากฏการณ์หนึ่ง หรือกลุ่มของปรากฏการณ์หนึ่ง กับอีกปรากฏการณ์หนึ่ง หรืออีกกลุ่มของปรากฏการณ์หนึ่งอย่างมีแบบแผนนั่นเอง (Moses and Knutsen, 2007: 30)

⁵ ราชบัณฑิตยสถาน (2543 : 18, 23) อธิบายว่า ทฤษฎีความจริงแบบสมนัย ถือว่า ความจริงคือความตรงกันระหว่างข้อความกับข้อเท็จจริง ต่างกับทฤษฎีความจริงแบบสหนัย (coherence theory of truth) ที่ถือว่า การที่ข้อความหนึ่งจะจริง ไม่ได้ขึ้นอยู่กับการที่ข้อความนั้นสอดคล้องกับสภาพการณ์ในโลกหรือไม่ แต่ขึ้นอยู่กับข้อความนั้นสอดคล้องกับข้อความอื่นที่เราเรียกว่าจริง เช่น ข้อความ “มีคนในท้องนี้” เป็นข้อความที่จริง ถ้าเรายอมรับข้อความอีก 2 ข้อว่าจริง คือ “ฉันเห็นคนในท้องนี้” และ “สิ่งที่ฉันเห็นมันจะจริง”

ปรัชญาธรรมชาตินิยมมีพัฒนาการจากศตวรรษที่ 17 เรื่อยมา นักคิดคนสำคัญในสำนักนี้มีอาทิ Francis Bacon (1561-1626) René Descartes (1596-1650) John Locke (1632-1704) David Hume (1711-1776) และ Auguste Comte (1798-1857)

Bacon เสนอให้แยกแยะสิ่งที่ศึกษาให้เป็นหน่วยย่อยที่สุด แล้วดูว่าหน่วยย่อยเหล่านั้นมีความสัมพันธ์กันอย่างไร ถ้าเข้าใจหน่วยย่อยแต่ละส่วนซึ่งประกอบกันเป็นหน่วยใหญ่ ก็จะเข้าใจหน่วยใหญ่ได้ แนวคิดนี้เรียกว่าปรมาณูนิยม (atomism) ซึ่งเป็นทัศนะทางอภิปรัชญาที่ถือว่า สิ่งต่างๆ เกิดจากการรวมตัวของปรมาณู อันเป็นหน่วยย่อยที่เล็กที่สุด และแบ่งออกไม่ได้ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2543: 10) เขาเสนอข้ออ้างสำคัญ 2 ประการ คือ (1) การสังเกตได้โดยตรงเท่านั้นเป็นที่มาของคำอธิบายเกี่ยวกับโลก และ (2) ความรู้ที่แท้จริงได้จากการสังเกตโดยตรง ดังนั้น เขาจึงปฏิเสธวิธีนรนัย ซึ่งใช้แต่เหตุผลเพียงอย่างเดียวในการอธิบายเหตุการณ์ และเสนอให้ใช้วิธีอุปนัย โดยอาศัยประสาทสัมผัสเป็นเครื่องมือในการสร้างความรู้ (Moses and Knutsen, 2007: 23)

Descartes เสนอให้แยกแยะระหว่างกายกับจิต หรือความคิดกับความรู้สึกละออกจากกันอย่างเด็ดขาด เพื่อให้จิตสำนึกของมนุษย์เป็นแกนกลางของความมีเหตุผล ด้วยหลักการ “ฉันคิด ฉันจึงมีอยู่” เขาเห็นว่าเหตุผลคือที่มาของความจริง และเป็นเครื่องประกันความก้าวหน้า (Smith, 1998: 50) และเชื่อว่า โลกคือความจริงทางวัตถุ มนุษย์สามารถรับรู้ความจริงของโลกได้โดยผ่านประสาทสัมผัส นอกจากนี้ เขาได้เสนอหลักการทางญาณวิทยา 2 ประการ คือ การตั้งข้อสงสัยอย่างเป็นระบบ และการลดทอน (reductionism) (Moses and Knutsen, 2007: 31)

ทั้งนี้ เขาเสนอว่า ข้ออ้างเกี่ยวกับความรู้ใดๆ ให้ถือว่าเป็นเท็จไว้ก่อน เราจะยอมรับข้ออ้างนั้นเป็นความรู้ได้ก็ต่อเมื่อมั่นใจว่าข้ออ้างนั้นเป็นจริงหากลงมาถึงความถูกต้องแม่นยำเพียงน้อยนิด เราต้องปฏิเสธข้ออ้างนั้น ส่วนคตินิยมการลดทอนนั้นถือว่า เราควรศึกษาจากล่างขึ้นบน คือ เริ่มจากข้อเสนอก่อนที่แน่ใจว่าจริงแท้แน่นอน ซึ่งคตินิยมนี้เชื่อมโยงกับหลักการตั้งข้อสงสัยอย่างเป็นระบบ โดยเขาเสนอให้แบ่งข้อที่ถูกโต้แย้งออกเป็นประเด็นย่อยๆ แล้วตั้งคำถามไปที่ละส่วนว่า “ฉันรู้ได้อย่างไรว่าสิ่งนี้เป็นจริง” จากนั้นให้ละทิ้งข้อเสนอก่อนๆ ที่ไม่สามารถพิสูจน์ว่าถูกได้โดยสิ้นสงสัยทิ้งไป กระบวนการนี้จะช่วยลดข้อเสนอสองอย่าง ลงจนเหลือแต่ข้ออ้างหลักจำนวนน้อยที่เป็นจริง ประเด็นย่อยที่หมดข้อกังขาแล้วเหล่านี้จะกลายเป็นรากฐานของการต่อยอดความรู้ขึ้นไปเรื่อยๆ (Moses and Knutsen, 2007: 32)

Locke ได้เสนอแนวคิดซึ่งเป็นรากฐานทางญาณวิทยาของประจักษ์นิยม (empiricism) โดยโจมตีอภิปรัชญาว่าไม่ใช่ความรู้ เพราะสิ่งที่ศึกษานั้นไม่อาจพิสูจน์ความมีอยู่จริงได้ด้วยการสังเกต เป็นสิ่งที่ไปพ้นจากโลกทางกายภาพ จากข้อโต้แย้งต่ออภิปรัชญานี้ ประจักษ์นิยมได้เสนอสมมติฐาน 2 ประการ คือ ความคิดทั้งหลายล้วนได้จากประสบการณ์ ความรู้ก่อนประสบการณ์ (a priori knowledge) ถือว่าไม่สำคัญ และความคิดที่ถูกนำเสนอตามลำดับนั้นไม่อาจถือว่าเป็นจริงได้หากไม่มีประสบการณ์รองรับ (Smith, 1998: 60)

Hume ได้แยกแยะความรู้ออกเป็น 2 แบบ แบบหนึ่งตั้งอยู่บนข้อเท็จจริง เรียกว่าความรู้เชิงประจักษ์ (empirical knowledge) อีกแบบหนึ่งตั้งอยู่บนคำนิยาม เรียกว่าความรู้เชิงบรรทัดฐาน (normative knowledge) เขาเสนอว่า ความรู้เชิงประจักษ์ คือพื้นฐานของศาสตร์ เป็นความรู้เกี่ยวกับ

โลกที่เราสามารถสังเกตได้ มนุษย์ทุกคนสามารถเข้าถึงความรู้แบบนี้ได้โดยใช้ประสาทสัมผัส การแยกแยะระหว่างข้อเท็จจริงกับค่านิยม หรือระหว่างความรู้เชิงประจักษ์กับความรู้เชิงบรรทัดฐานเช่นนี้ หมายความว่า ศาสตร์ตั้งอยู่บนข้อเท็จจริง ไม่ใช่ค่านิยมเชิงบรรทัดฐาน (Moses and Knutsen, 2007: 27-28)

Comte บิดาแห่งสังคมวิทยา⁶ เป็นคนแรกที่พยายามนำเอาหลักการวิทยาศาสตร์มาใช้ศึกษาสังคมมนุษย์ เขาเห็นว่า วิทยาศาสตร์กับสังคมศาสตร์มีลักษณะร่วมกัน 2 ประการ คือ มีรูปแบบของญาณวิทยาสอดคล้องกัน และต่างจำเป็นต้องปลดปล่อยจากการคาดเดาแบบอภิปรัชญา โดยเขายึดถือญาณวิทยา 2 ประการ **ข้อแรก** ความรู้แบบวิทยาศาสตร์ทั้งปวงเกี่ยวกับโลกได้จากการสังเกตเชิงประจักษ์ **ข้อสอง** ความรู้ที่ไม่ได้เกิดจากข้อเท็จจริงและสามารถประจักษ์ได้ ไม่ถือเป็นความรู้ จึงจัดอยู่นอกขอบเขตของวิทยาศาสตร์

ญาณวิทยาของแนวคิดธรรมชาตินิยมนี้เอง คือ แก่นแกนของปรัชญาปฏิฐานนิยมเชิงตรรก (logical positivism) ที่นักปรัชญาในชมรมเวียนนา (Vienna Circle) ได้เสนอเมื่อช่วงต้นศตวรรษที่ 20 นักปรัชญาในกลุ่มนี้แสดงจุดยืนสอดคล้องกับ Hume และ Comte โดยยืนยันให้ใช้ตรรกะเป็นเครื่องมือพื้นฐานของวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ และเสนอให้ใช้หลักการพิสูจน์ว่าเป็นจริง (verification) เป็นเกณฑ์แบ่งระหว่างข้อความเป็นวิทยาศาสตร์กับข้อความเป็นอภิปรัชญา ข้อความที่จะยอมรับว่าเป็นความรู้ได้นั้น ต้องผ่านการพิสูจน์ให้เห็นว่าเป็นจริงด้วยข้อมูลเชิงประจักษ์แล้วเท่านั้น (Moses and Knutsen, 2007: 37-39 ; Hawkesworth, 2004: 8)

จากการทบทวนแนวคิดทางปรัชญาของสำนักปฏิฐานนิยมข้างต้น เห็นได้ว่า แนวคิดนี้เชื่อว่า ในการศึกษาสังคมมนุษย์นั้น ควรเลียนแบบการศึกษาปรากฏการณ์ธรรมชาติอย่างเป็นวิทยาศาสตร์ให้ใกล้เคียงที่สุดเท่าที่จะทำได้ เป้าหมายของปฏิฐานนิยมคือ มุ่งสร้างกฎทั่วไปสำหรับใช้อธิบายพฤติกรรมทางสังคม ในทำนองเดียวกับกฎทั่วไปของปรากฏการณ์ธรรมชาติ ซึ่งสามารถพิสูจน์ได้ว่าเป็นจริงหรือเป็นเท็จ และสั่งสมต่อยอดขึ้นไปเรื่อยๆ โดยใช้การสังเกตและทดสอบกับข้อเท็จจริง (Layder, 1990: 10)

ภายใต้อิทธิพลของวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ นักสังคมศาสตร์ได้อาศัยตัวแบบของฟิสิกส์และชีววิทยาเป็นแนวทางอธิบาย มีการเทียบเคียงความเปลี่ยนแปลงของสังคมกับวิวัฒนาการของสิ่งมีชีวิตมองสังคมและส่วนย่อยที่เป็นองค์ประกอบเสมือนเป็นวัตถุที่ดำรงอยู่อย่างเป็นวัตถุวิสัย ทำนองเดียวกับสารประกอบทางเคมี หรือสัตว์พืชภายในอาณาจักรทางชีววิทยา และพยายามจัดแบ่งโครงสร้างและกระบวนการทางสังคมออกเป็นแบบชนิดต่างๆ เหมือนกับที่นักดาราศาสตร์ในวิชาธรรมชาติวิทยาจัดกลุ่มของนก แมลง และสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม (Smith, 2005: xviii)

พวกธรรมชาตินิยมเชื่อในเอกภาพของศาสตร์ ตัวอย่างเช่น Comte ซึ่งเสนอปรัชญาเชิงปฏิฐานอันเป็นรากฐานในการสร้างความรู้เชิงปฏิฐาน และชมรมเวียนนา ซึ่งเสนอแนวคิดประจักษ์นิยมเชิงตรรก (Outhwaite, 1999: 49) นักประจักษ์นิยมเชิงตรรกของชมรมเวียนน่าย้ำความสำคัญของข้อความ

⁶ ผู้สนใจแนวคิดของ Comte ในฐานะ “บิดาแห่งสังคมวิทยา” โปรดดู สุภางค์ จันทนาธิข (2551) ทั้งนี้ บรรดานักปราชญ์ได้เสนอแนวคิดด้วยสังคมมาตั้งแต่ยุคกรีกโบราณ สมัยกลางของยุโรป จนถึงสมัยฟื้นฟูศิลปวิทยาการในคริสต์ศตวรรษที่ 18 อันเป็นระยะเวลาที่สังคมวิทยาเริ่มก่อตัวในฐานะสาขาวิชา

เชิงประจักษ์ที่พิสูจน์ว่าถูกได้ และความจริงในเชิงตรรกและเชิงคณิตศาสตร์ ข้อความแบบอื่นล้วนถือเป็นอภิปรายที่ไร้ความหมาย ข้อความของศาสตร์ทั้งหลายควรลดทอนเป็นภาษาในเชิงวัตถุหรือภาษาแบบฟิสิกส์ได้ ตามทัศนะนี้ ทฤษฎีก็คือแคลคูลัสที่ผ่านการตีความแล้ว ซึ่งข้อความหรือประพจน์ (propositions) ของทฤษฎีที่ถูกเชื่อมโยงโดยวิธีนัยจะประกอบด้วยข้อมูลเชิงประจักษ์ (Outhwaite, 1999: 52-53)

ผู้เขียนมีความเห็นต่อการนำแนวคิดปฏิฐานนิยมมาใช้ในการศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคม ว่าภาววิทยาและญาณวิทยาตามแบบปฏิฐานนิยม ไม่เหมาะกับสังคมศาสตร์

การที่ปฏิฐานนิยมยึดถือว่า สิ่งที่เกิดขึ้นได้หรือมีประสบการณ์ตรงได้เท่านั้นที่ถือว่ามีความจริงและเป็นความจริงนั้น ไม่สอดคล้องกับธรรมชาติของสังคม ซึ่งเป็นเรื่องของปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ เนื่องจากพฤติกรรมของมนุษย์ไม่ได้ดำเนินไปด้วยแรงขับทางกายภาพอย่างกรณีความเป็นไปของวัตถุในธรรมชาติเท่านั้น หากแต่ยังถูกกำกับอยู่ด้วยค่านิยม ความเชื่อ เจตจำนง ซึ่งเป็นนามธรรมที่จับต้องมองเห็นไม่ได้ เว้นแต่ปัจเจกชนหรือหมู่ชนจะแสดงออกโดยผ่านพิธีกรรม การใช้สัญลักษณ์ หรือการประพฤติปฏิบัติ

ด้วยเหตุที่มนุษย์มีเจตจำนงเสรี รู้จักคิดใคร่ครวญ มนุษย์ไม่ได้เป็นเพียงเบี้ยล่างของปัจจัยแวดล้อมหรือโครงสร้างทางสังคม หากแต่มีการเลือกรับรู้ ตีความและใช้จินตนาการ (Hawkesworth, 2004: 10) และโลกทางสังคมก็มีการเปลี่ยนแปลงสภาพอยู่ตลอดเวลา และมีการผันแปรแล้วแต่เวลาและสถานที่ (Marsh and Furlong, 2002: 24) เราจึงไม่อาจกำหนดเป็นกฎแน่นอนตายตัวได้ว่า ภายใต้เงื่อนไขปัจจัยชุดหนึ่ง มนุษย์และหรือกลุ่มชนในสังคมหนึ่งๆ จะมีพฤติกรรมเช่นไร⁷

นั่นหมายความว่า เราไม่สามารถสร้างกฎทั่วไปเพื่อใช้อธิบายและทำนายปรากฏการณ์ทางสังคมในทุกสถานที่และทุกเวลาตามแบบอย่างของวิทยาศาสตร์ในแนวคิดปฏิฐานนิยมได้ (Williams, 2000: 54-55)⁸ วิทยาศาสตร์ธรรมชาติสามารถสร้างกฎได้ เพราะในธรรมชาติเราสามารถค้นหาคำความสัมพันธ์ระหว่างเหตุกับผลที่เกิดขึ้นอย่างคงเส้นคงวาได้ หากแต่ในโลกทางสังคมนั้นไม่มีความสม่ำเสมอที่เป็นสากล การแสวงหาคำอธิบายในทางสังคม จึงทำได้แค่ในระดับของข้อสรุปทั่วไปเท่านั้น (Williams, 2000: 55-59)

อีกประการหนึ่ง การที่ปฏิฐานนิยมเน้นศึกษาแต่ปรากฏการณ์เชิงประจักษ์ และความเป็นไปตามกฎ ในการอธิบายความสัมพันธ์เชิงเหตุสู่ผล ทำให้มองไม่เห็น โครงสร้างและกลไกที่อยู่เบื้องหลังการเกิดปรากฏการณ์ สำหรับข้อวิจารณ์ในประเด็นนี้ ผู้เขียนจะขยายความอีกครั้งในส่วนที่นำเสนอแนวคิดลัทธินิยม

⁷ ถึงแม้ว่าโลกทางธรรมชาติก็มีการเปลี่ยนแปลงสภาพเช่นกัน หากแต่สภาพการเปลี่ยนแปลงนั้นจะเป็นเช่นไรมักขึ้นกับชุดของตัวแปรที่สัมพันธ์กันอย่างมีแบบแผนที่แน่นอน เช่น หากเราถือไม้ขีดไฟในมือเฉยๆ อยู่กลางห้อง ไม่ได้ขีดเข้ากับก้นไม้ขีด แม้ในห้องนั้นมีออกซิเจน แต่หัวไม้ขีดก็จะไม่เปลี่ยนเป็นเปลวไฟ และไม่เกิดความร้อน คราเมื่อเราทำให้เชื้อเพลิงเกิดความร้อนลุกไหม้ท่ามกลางออกซิเจน จึงเกิดไฟขึ้น ตามทฤษฎีสามเหลี่ยมไฟ (Fire Triangle) ในขณะที่ในโลกทางสังคมนั้น การปฏิวัติของมวลชน (mass revolution) จะเกิดขึ้นหรือไม่ มีตัวแปรเกี่ยวข้องอย่างหลากหลาย และต้องอาศัยความถึงพร้อมของเหตุปัจจัยอันล้นลับซับซ้อนยากที่จะสรุปเป็นกฎอันแน่นอนตายตัว หรืออธิบายด้วยชุดความสัมพันธ์ของตัวแปรที่จำเพาะเจาะจง (parsimony) ดังเช่นกฎทางวิทยาศาสตร์ อาทิ สมการพลังงานของอัลเบิร์ต ไอน์สไตน์ ได้

⁸ ในการสร้างความรู้ทางวิทยาศาสตร์ ก่อนที่ข้อความใดจะได้รับการยอมรับว่าเป็นความรู้ หรือได้รับการยอมรับว่าเป็นทฤษฎีหลัก (grand theory) ข้อความที่เสนอชุดความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรเพื่ออธิบายปรากฏการณ์หนึ่งๆ จะมีสถานะเป็นเพียงสมมติฐาน (assumptions) จนกว่าจะผ่านการพิสูจน์ความถูกต้องด้วยวิธีวิทยาอันเป็นที่ยอมรับ

วิพากษ์สำนักการตีความ

ดังได้กล่าวข้างต้น แนวคิดธรรมชาตินิยม ซึ่งเป็นรากฐานของสำนักปฏิฐานนิยม ต้องการนำเอาหลักตรรกและวิธีการศึกษาของวิทยาศาสตร์ธรรมชาติมาใช้ในการศึกษาสังคมมนุษย์ ทว่าแนวคิดนี้ไม่เป็นที่ยอมรับของฝ่ายต่อต้านธรรมชาตินิยม ซึ่งเป็นรากฐานของสำนักตีความ (Smith, 2005: 319)

ขณะที่สำนักปฏิฐานนิยมยึดถือภววิทยาที่ว่า โลกมีสิ่งจริงที่เห็นตำตาอยู่โน่นโน้ และดำรงอยู่อย่างเป็นอิสระจากมนุษย์ สิ่งจริงนั้นจะยังคงมีสภาพของมันเช่นนั้นเองอยู่วันยังค่ำ ไม่ว่ามนุษย์จะไปรับรู้มันหรือไม่ก็ตาม สำนักอรรถปริวรรตศาสตร์ (hermeneutics) หรือสำนักการตีความ (interpretative philosophy) กลับมองตรงกันข้ามว่า โลกไม่มีความจริงแท้ มนุษย์กับโลกไม่ได้ดำรงอยู่อย่างเป็นเอกเทศจากกัน มนุษย์เป็นผู้ให้ความหมายแก่โลก ดังนั้น ความจริงจะเป็นเช่นไร ย่อมขึ้นกับว่ามนุษย์ตีความ หรือให้ค่าความหมายแก่โลก อย่างไร

ในสายตาของสำนักตีความ สิ่งที่ถูกเป็นความจริงจึงผันแปรไปตามบริบทของผู้สังเกต อาทิ เหตุปัจจัยด้านเวลา สถานที่ เพศสถานะ อุดมการณ์ วัฒนธรรม ฯลฯ ในทางสังคม โลกในทัศนะนี้เกิดจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้คนในชุมชน สังคมเป็นผู้สร้างความจริง หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งได้ว่า โลกเป็นสิ่งที่สร้างทางสังคม (social constructs) โดยอาศัยความคิด กระทำผ่านประวัติศาสตร์ และสื่อสารสืบทอดโดยใช้ภาษา (Moses and Knutsen, 2007: 192-193) แม้โลกจะมีเหตุการณ์หรือปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นซ้ำๆ และมีความคงเส้นคงวา แต่แบบแผนเหล่านี้เป็นสิ่งที่สังคมสร้างขึ้นสำนักนี้ไม่ยอมรับว่า เราสามารถรับรู้โลก หรือเข้าถึงความรู้ โดยผ่านประสาทสัมผัสและเหตุผลเท่านั้น ตรงกันข้าม แนวคิดนี้ยืนยันว่า วิธีการสร้างความรู้ก็คือ การทำความเข้าใจต่อความหมายในแต่ละบริบท (Moses and Knutsen, 2007: 194-195)

แนวคิดตีความมุ่งทำความเข้าใจต่อการให้ความหมายและการตีความ แรงจูงใจ และเจตนาของผู้คนในชีวิตประจำวัน ซึ่งเป็นเครื่องกำกับพฤติกรรม เป็นการเจาะลึกเข้าไปภายในจิตใจของสมาชิกในชุมชน เพื่อค้นหาและพรรณนา “ทัศนะจากด้านใน” สำนักตีความพยายามตอบคำถามว่า ทำไมคนจึงมีพฤติกรรมเช่นนั้น โดยล้วงลึกเข้าไปให้ถึงสิ่งที่ป็นความรู้ความเข้าใจร่วมกันซึ่งมักแฝงอยู่เบื้องหลังการกระทำ รวมทั้งความหมายเชิงสัญลักษณ์ และกฎเกณฑ์ต่างๆ ที่มีส่วนโน้มนำพฤติกรรม รวมทั้งความหมายและการตีความความหมายที่ผู้คนได้ให้แก่การกระทำของตนเอง การกระทำของคนอื่น และสภาพการณ์แวดล้อมทั้งทางธรรมชาติและทางสังคม ความหมายในเชิงอัตวิสัยเหล่านี้ไม่ใช่เรื่องเฉพาะตัวของคนใดคนหนึ่ง แต่เป็นความหมายที่คนในชุมชนเข้าใจร่วมกันและตีความสอดคล้องกัน ผู้คนสืบทอดความหมายเหล่านี้ผ่านการมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันอย่างต่อเนื่อง ด้วยเหตุนี้เอง สำนักตีความจึงยึดถือสมมติฐานทางภววิทยาที่ว่า ความจริงทางสังคมเป็นสิ่งที่สมาชิกในชุมชนสร้างขึ้น (Blaikie, 2000: 115)

ในขณะที่นักประจักษ์นิยมนำวิธีการของวิทยาศาสตร์ธรรมชาติมาใช้ศึกษาความสัมพันธ์และกระบวนการทางสังคมนั้น นักตีความโต้แย้งว่า สังคมมีลักษณะพื้นฐานแตกต่างจากโลกธรรมชาติ จึงต้องใช้คนละแนวทางในการสร้างความรู้ จุดต่างที่สำคัญระหว่างโลกธรรมชาติกับโลกทางสังคมก็คือ มนุษย์ไม่ใช่วัตถุ หากแต่รู้จักคิด พฤติกรรมของมนุษย์ขึ้นกับความคิดเชิงบรรทัดฐาน ค่านิยม แนวความคิด และบริบทแวดล้อม (Smith, 2005: xxv)

ด้วยเหตุดังนั้น สำนักตีความจึงปฏิเสธความคิดในเรื่อง “เอกภาพของศาสตร์” และโต้แย้งว่า จุดประสงค์ของศาสตร์เกี่ยวกับมนุษย์ ไม่ใช่การอธิบายตามแบบจารีตของวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ และการทำนายปรากฏการณ์ทางสังคม หากแต่เป็นการทำความเข้าใจ (Madison, 1990: 34)

นักคิดที่มีอิทธิพลมากที่สุดคนหนึ่งในแนวทางการศึกษาแบบตีความ คือ Wilhelm Dilthey (1833-1911) เขาเห็นว่า แนวทางของวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ ไม่เหมาะกับการศึกษาโลกทางสังคม เพราะวัตถุในธรรมชาติมีลักษณะแน่นอนตายตัว จึงถือว่าไร้ความหมาย การศึกษามนุษย์และความสัมพันธ์ทางสังคมที่มนุษย์สร้างขึ้น เป็นสิ่งที่มีความหมาย การศึกษาสังคมและประวัติศาสตร์จึงใช้กฎเกณฑ์พื้นฐานที่แตกต่างกับวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ การศึกษาค่านิยม ความคิด แนวคิด จุดประสงค์ และความปรารถนา ในชีวิตทางสังคมของมนุษย์ จึงเสี่ยงไม่ได้ที่จะต้องใช้วิธีทำความเข้าใจ (verstehen) ตามแนวทางการศึกษาแบบนี้ มนุษย์กระทำการต่างๆ อยู่ภายในสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่จริง แต่มนุษย์ก็กระทำการอยู่ภายในสภาพแวดล้อมทางสังคมด้วย การศึกษารูปแบบทางสังคมและวัฒนธรรมในสังคมศาสตร์จึงต้องดูถึงสิ่งที่อยู่ในความคิดจิตใจ ไม่ใช่ดูที่สิ่งที่อยู่นอกความคิดจิตใจ (Smith, 2005: 334-335)

Dilthey คัดค้านความเห็นของ Comte กับ Mill ซึ่งเชื่อในเรื่องเอกภาพของศาสตร์ โดยชี้ว่า วิทยาศาสตร์ธรรมชาติพยายามอธิบายความสัมพันธ์เชิงเหตุผลของเหตุการณ์โดยดูจากภาพปรากฏ “ภายนอก” แต่ศาสตร์เกี่ยวกับมนุษย์มุ่งทำความเข้าใจลึกถึง “ด้านใน” เพื่อหาความหมายของการกระทำ เขาเห็นว่า วิทยาศาสตร์กับสังคมศาสตร์ไม่ต่างกันในแง่การใช้ตรรกในการศึกษา หากแต่มีความต่างกันในเรื่องเนื้อหาของสิ่งที่ศึกษาและวิธีการศึกษา (Giddens, [1978] 2005: 285)

ปัญหามีอยู่ว่า เราควรใช้แนวคิดการตีความในการศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคมหรือไม่ ผู้เขียนมีทัศนะสอดคล้องกับความเห็นของ Brian Fay (1975: 83-88) ที่ว่า แนวทางการศึกษาแบบการตีความ ไม่เหมาะที่จะนำมาใช้กับสังคมศาสตร์ ด้วยเหตุผล 4 ประการ

ประการแรก แนวทางการตีความละเอียดที่จะศึกษาสภาพการณ์ที่เป็นเหตุปัจจัยที่ทำให้เกิดการกระทำ กฎเกณฑ์ และความเชื่อ และได้ให้วิธีการที่จะศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างส่วนที่เป็นโครงสร้างของระเบียบทางสังคม กับรูปแบบของพฤติกรรมและความเชื่อที่โครงสร้างได้ทำให้เกิดขึ้น สังคมศาสตร์ควรที่จะศึกษาไม่เพียงความหมายของการกระทำ หากแต่ควรดูถึงปัจจัยเชิงสาเหตุที่โน้มน้าวและสนับสนุนให้ความหมายดำรงคงอยู่อย่างสืบเนื่องอีกด้วย

ประการที่สอง สำนักตีความละเอียดที่จะอธิบายถึงแบบแผนของผลลัพธ์ที่ไม่ได้ตั้งใจของการกระทำ ซึ่งประเด็นนี้ไม่อาจอธิบายได้โดยการศึกษาเจตนาของปัจเจกชนที่เกี่ยวข้อง สังคมประกอบขึ้นด้วยชุดของความสัมพันธ์ในหมู่สมาชิก การกระทำของแต่ละคนย่อมส่งผลต่อสังคมในลักษณะที่ค่อนข้างคาดทำนายได้แม้เจ้าตัวจะไม่ตระหนักถึงเรื่องนี้ หรือไม่ได้ออกผลลัพย์ที่ไม่ได้ตั้งใจเหล่านี้

ประการที่สาม สำนักตีความไม่ได้ให้แนวทางที่จะทำความเข้าใจต่อความขัดแย้งเชิงโครงสร้างภายในสังคมหนึ่งๆ สำนักนี้ไม่ได้ให้วิธีการที่จะวิเคราะห์ภาวะย้อนแย้งต่างๆ (contradictions) ที่อาจมีอยู่ระหว่างการกระทำ กฎเกณฑ์ และความหมายร่วม แนวทางนี้จึงไม่เพียงแต่ไม่ได้ให้เครื่องมือที่จะวิเคราะห์สถานการณ์ทำนองนี้เท่านั้น หากยังตัดทิ้งความเป็นไปได้ที่จะมองเห็นความขัดแย้งเหล่านี้ด้วย

ประการที่สี่ สำนักนี้ละเลยที่จะอธิบายความเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์ นักสังคมศาสตร์ควรที่จะแสดงให้เห็นว่า สถาบันหรือระเบียบทางสังคมแบบหนึ่งแบบใดนั้น เกิดขึ้นได้อย่างไร และจะเปลี่ยนแปลงไปในลักษณะใด

จากการวิพากษ์แนวทางปฏิฐานนิยม และแนวทางการตีความ ที่ได้กล่าวมา อาจสรุปได้ว่า ทั้งสองสำนักต่างมีข้อด้อยในเชิงทฤษฎี คือ มองไม่เห็นกลไกและโครงสร้างทางสังคมที่เป็นเหตุปัจจัยของพฤติกรรมและความสัมพันธ์ทางสังคมของมนุษย์ และเมื่อมองไม่เห็น จึงไม่สามารถสร้างความรู้ที่สามารถอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมได้อย่างลุ่มลึก

ผู้เขียนเห็นว่า แนวทางศึกษาของสำนักสังคมนิยมจะช่วยให้สามารถหลีกเลี่ยงข้อด้อยนี้ได้

สังคมนิยม คือ ทฤษฎีความรู้สำหรับสังคมศาสตร์

สังคมนิยมในปรัชญาสังคมศาสตร์ หรือสังคมนิยมแนววิทยาศาสตร์ (scientific realism) ยึดถือทฤษฎีและญาณวิทยาในแบบธรรมชาตินิยม กล่าวคือ มองโลกในเชิงวัตถุวิสัย แต่ขณะเดียวกันก็ยอมรับว่า “สิ่งที่มี” และ “สิ่งที่เป็น” นั้น ไม่ได้มีเพียง “สิ่งที่เห็น” หากแต่โลกทางสังคมยังมีบางสิ่งที่เป็นจริง แต่ที่เราไม่อาจสังเกตได้โดยตรงดำรงอยู่ด้วย แนวคิดสังคมนิยมจึงมีจุดยืนอยู่ระหว่างกลางและพยายามผสมผสานแนวคิดของปฏิฐานนิยมกับแนวคิดการตีความเข้าด้วยกัน

สังคมนิยมโต้แย้งว่า แนวคิดในเรื่องเอกภาพของศาสตร์ของสำนักปฏิฐานนิยม เป็นทัศนะที่มองข้ามความแตกต่างที่สำคัญระหว่างวิทยาศาสตร์ธรรมชาติกับสังคมศาสตร์ในแง่ของสิ่งที่ศึกษา ฝ่ายแรกมุ่งศึกษาวัตถุ แต่ฝ่ายหลังมุ่งศึกษาคน นักสังคมนิยมเห็นสอดคล้องกับจุดยืนของสำนักการตีความที่ว่า มนุษย์ซึ่งต่างจากวัตถุในวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ มีความคิดจิตใจ สำนึก เจตนา ซึ่งสามารถตอบสนองและตอบโต้ต่อพลังภายนอกที่ส่งผลต่อพฤติกรรมของตนได้ แม้กระนั้น สังคมนิยมยังเห็นว่า วิธีศึกษาของสำนักตีความที่เน้นการทำความเข้าใจ ไม่สามารถอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมได้อย่างครบถ้วนกระบวนความ (Layder, 1990: 12-15)

Roy Bhaskar (1979: 48-49; อ้างใน Wendt, 1999: 69-71) นักปรัชญาสังคมศาสตร์สำนักสังคมนิยมคนสำคัญ ชี้ว่า ลักษณะของสิ่งที่ศึกษาในทางสังคม กับสิ่งที่ศึกษาในทางธรรมชาติ มีข้อแตกต่างที่สำคัญ 3 ประการ คือ

- 1.) สิ่งที่ศึกษาในทางสังคมมีอยู่และเป็นอยู่ ในช่วงเวลาและสถานที่ที่จำเพาะมากกว่าสิ่งที่ศึกษาในทางธรรมชาติ
- 2.) ความมีอยู่ของสิ่งที่ศึกษาในทางสังคม ขึ้นกับความเชื่อ แนวคิด หรือทฤษฎีของผู้กระทำ ซึ่งต่างจากสิ่งที่ศึกษาในทางธรรมชาติ
- 3.) ความมีอยู่ของสิ่งที่ศึกษาในทางสังคม ยังขึ้นกับการปฏิบัติของมนุษย์ ซึ่งมีการนำพาสืบทอดจากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่งด้วย ซึ่งต่างจากสิ่งที่ศึกษาในทางธรรมชาติ

นอกจากนี้ Wendt (1999: 71) ยังชี้ความแตกต่างเพิ่มเติมอีกประการหนึ่ง

- 4.) สิ่ง que ศึกษาในทางสังคมหลายอย่าง มีทั้งโครงสร้างภายในและโครงสร้างภายนอก จึงไม่สามารถศึกษาได้โดยวิธีลดทอนอย่าง que นักสังคมนิยมใช้อธิบายสิ่ง que ศึกษาในทางธรรมชาติได้ โครงสร้างภายนอกในที่นี้หมายถึงสิ่ง que ศึกษาในทางสังคมมีลักษณะสัมพันธ์ กล่าวคือ เกิดขึ้นได้ด้วยความสัมพันธ์ทางสังคม ดังนั้น เราจึงสามารถรู้เกี่ยวกับสิ่ง que ศึกษาในทางสังคมได้ในเชิงสัมพันธ์เท่านั้น เนื่องจากสิ่ง que ศึกษาในทางสังคมขาดสารัตถะในตัวเอง ไม่ได้มีอยู่เป็นอยู่โดยตัวของมันเองแบบเดียวกับสิ่ง que ศึกษาในทางธรรมชาติ ดังนั้น เราจึงไม่สามารถใช้วิธีการของวิทยาศาสตร์ธรรมชาติในการศึกษาสังคมได้

สังคมนิยมยังได้ชี้ถึงความไม่เหมาะสมในการนำวิทยาศาสตร์ธรรมชาติแบบปฏิฐานนิยมมาใช้กับการศึกษาสังคมอีกประการหนึ่งด้วย นั่นคือ สิ่ง que วิทยาศาสตร์ธรรมชาติศึกษานั้น ดำรงอยู่ในสภาพแวดล้อมที่เป็นระบบปิด (closed system) แต่สิ่ง que สังคมศาสตร์ศึกษานั้น ดำรงอยู่ในสภาพแวดล้อมที่เป็นระบบเปิด (open system)

ภายในระบบปิด นักวิทยาศาสตร์สามารถที่จะ ก) ระบุตัวแปรได้ในจำนวนจำกัด ข) สังเกตพฤติกรรมของตัวแปรเหล่านั้น และการเปลี่ยนแปลงของตัวแปรเหล่านั้นเมื่อเปรียบเทียบความถี่กับของอีกตัวแปรหนึ่ง และ ค) หลีกเลี้ยงหรือจับตัวแปรที่ไม่เกี่ยวข้องให้อยู่นิ่งได้ (Smith, 1998: 41)

เมื่อเทียบกับระบบเปิด กล่าวได้ว่า 1) ในขณะที่ในระบบปิดมีตัวแปรที่วัดได้ในจำนวนจำกัด ซึ่งทำให้สามารถระบุตัวแปรที่เกี่ยวข้องและทำนายความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรได้นั้น ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรในระบบเปิดมีความซับซ้อนกว่า 2) ในระบบปิด เราสามารถจับตัวแปรบางตัวให้อยู่นิ่งหรือตัดออก เพื่อพิสูจน์ได้ว่า หากจับตัวแปรอื่นให้อยู่นิ่ง ปัจจัย A จะนำไปสู่ปัจจัย B แต่ในระบบเปิดนั้น เราไม่อาจขีดเส้นตัดแบ่งระหว่างสิ่ง que ศึกษา กับสภาพแวดล้อมได้ สิ่ง que ศึกษาอาจเป็นผลจากตัวแปรหลากหลายที่เชื่อมโยงกัน ซึ่งเราไม่สามารถทำนายผลลัพธ์ได้อย่างแม่นยำ และ 3) ในระบบปิด สิ่ง que ศึกษาถูกพิจารณาเฉพาะเท่าที่ปรากฏ ไม่มีการศึกษาถึงคุณสมบัติภายในของสิ่งนั้น ขณะที่ในระบบเปิดมองเห็นว่า สิ่ง que ศึกษา มีคุณสมบัติภายใน และมีโครงสร้างซึ่งส่งผลต่อการทำงานของสิ่ง que ศึกษาภายใต้สภาพการณ์แต่ละแบบ (Smith, 1998: 45)

สังคมนิยมมองโลกว่า มีสิ่งจริงดำรงอยู่อย่างเป็นเอกเทศจากประสบการณ์ของเรา และหนทางที่จะเข้าถึงความจริงได้ก็คือ วิธีการทางวิทยาศาสตร์ แต่ทว่ามุมมองแตกต่างจากปฏิฐานนิยมในแง่ที่เห็นว่าความจริงนั้นมีหลายชั้น (Moses and Knutsen, 2007: 13-14) ขณะที่ปฏิฐานนิยมมองภาววิทยาแบบแบนราบ (flat ontology) กล่าวคือ ไม่มีการจำแนกระหว่างสิ่ง que สัมผัสได้กับความรู้ลึกลับที่คิดที่เราใช้ทำความเข้าใจสิ่ง que พบเห็น โดยมองความจริงในสองระดับนี้เป็นเรื่องเดียวกัน (Smith, 1998: 298) สังคมนิยมยึดถือภาววิทยาในเชิงลึก (ontological dept) กล่าวคือ เห็นว่ามีความจริงในระดับที่ไม่อาจเข้าถึงได้โดยประสาทสัมผัสดำรงอยู่ด้วย ในการให้คำอธิบายแบบวิทยาศาสตร์นั้น เราจะต้องค้นให้พบกลไกเชิงสาเหตุ (generative mechanisms) ที่แฝงเร้น และพลังที่มีศักยภาพที่จะก่อให้เกิดการกระทำหรือปรากฏการณ์ (Halfpenny, 2001: 379)

ดังนั้น สิ่งที่สังคมนิยมศึกษาจึงไม่ใช่ตัวปรากฏการณ์ อย่างที่สำนักปฏิฐานนิยมเน้น และไม่ใช่สิ่งสร้างทางสังคมอย่างที่สำนักตีความเสนอ หากแต่เป็น “สิ่งจริงแท้” (“real entities”) ซึ่งดำรงคงทนอยู่และทำงานเป็นอย่างเป็นอิสระจากความรู้ และประสบการณ์ของเรา อีกทั้งยังมุ่งศึกษาถึงเงื่อนไขปัจจัยที่จะช่วยให้เราเข้าถึงสิ่งจริงแท้ด้วย (Bhaskar, 1978: 25-26; อ้างใน Smith, 2005: 350)

Bhaskar (1978 อ้างใน Smith, 2005: 351 ; Outhwaite, 1987: 22 ; Dean, Joseph, Roberts and Wight, 2006: 7-9) ได้แยกแยะความจริงออกเป็น 3 ระดับ คือ ระดับประสบการณ์ (the empirical) ระดับเหตุการณ์ (the actual) และ ระดับสิ่งจริงแท้ (the real) แต่ละระดับจะมีความเป็นนามธรรมเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ และมีความเหลื่อมซ้อนกันอยู่ กล่าวคือ ในระดับประสบการณ์ (the empirical) เป็นความจริงที่เราสามารถสัมผัสได้ ดังนั้น จึงรวมถึงบางส่วนของเหตุการณ์และบางส่วนของสิ่งจริงแท้ ในระดับเหตุการณ์ประกอบด้วยตัวเหตุการณ์ต่างๆ ซึ่งอาจเกิดขึ้นซ้ำๆ อย่างสม่ำเสมอหรือไม่ก็ได้ และเราอาจสัมผัสได้หรือไม่ได้ และในระดับสิ่งจริงแท้ ประกอบด้วยโครงสร้างและกลไกเชิงสาเหตุ อันทำให้เกิดเหตุการณ์ต่างๆ และพลังศักยภาพ (causal powers) หรือแนวโน้ม (tendencies)

สำนักสังคมนิยมเสนอว่า ประสบการณ์กับเหตุการณ์ไม่ใช่สิ่งเดียวกัน เพราะเราอาจไม่ได้ประสบกับเหตุการณ์ต่างๆ ทั้งหมดที่เกิดขึ้น ในขณะที่สิ่งจริงแท้รวมถึงเหตุการณ์และประสบการณ์ด้วย อย่างไรก็ตาม กลไกเชิงสาเหตุสามารถหักล้างเหตุการณ์และประสบการณ์ได้ ทำให้ปรากฏผลว่าไม่มีเหตุการณ์ใดเกิดขึ้นเลย ดังตัวอย่างเช่น หากทีมชัคเกเยอต่างตั้งเชือกคนละข้าง ทั้งสองฝ่ายต่างออกแรงพอๆ กัน ทำให้เส้นเชือกคงอยู่กับที่ เกิดเป็นภาวะสมดุล ในกรณีนี้ พลังศักยภาพได้ทำงานอย่างเต็มที่ แม้เราจะมองไม่เห็นความเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ และตัวเหตุการณ์ (ชัยชนะของทีมใดทีมหนึ่ง) ไม่ได้เกิดขึ้นเลยก็ตาม (Smith, 2005: 351)

Bhaskar (1989 อ้างใน Dean, Joseph, Roberts and Wight, 2006: 9) ไม่เห็นด้วยกับปฏิฐานนิยมที่ลดการศึกษาทางวิทยาศาสตร์ลงเป็นเพียงการสร้างความรู้จากเหตุการณ์ที่สัมผัสได้ โดยมองไม่เห็นความรู้ในมิติที่ Bhaskar แบ่งเป็น **ความรู้ที่เปลี่ยนแปลงได้** (transitive objects of science) กับ **ความรู้ที่ไม่เปลี่ยนแปลง** (intransitive objects of science) โดยเหมาะให้สิ่งจริงแท้ไปรวมกับตัวเหตุการณ์ และเหมาะให้ตัวเหตุการณ์ไปรวมกับประสบการณ์

ตามทัศนะของ Bhaskar นั้น ความรู้ที่เปลี่ยนแปลงได้ หมายถึง แนวคิดต่างๆ ในทางวิทยาศาสตร์ (concepts) ความรู้ที่ไม่เปลี่ยนแปลง หมายถึง สิ่งจริง (real world) หน้าที่ของวิทยาศาสตร์ก็คือ เจาะลึกเข้าไปให้ถึงกลไกเชิงสาเหตุ ที่ทำงานในระดับของสิ่งจริงแท้ (Delanty 2005, 147)

Bhaskar (1978: 38 ; 1986: 131 ; 1989: 175 อ้างใน Smith, 2005: 354) เสนอว่า ธรรมเนียมมีข้อจำกัดในเชิงทวิวิทยาหากจะนำมาใช้กับสังคมศาสตร์ เพราะสิ่งที่สังคมศาสตร์ศึกษานั้น มีลักษณะเฉพาะหลายประการ ซึ่งผิดแผกจากสภาพของสิ่งที่วิทยาศาสตร์ธรรมชาติ อย่างเช่น ฟิสิกส์ ศึกษา กล่าวคือ

- 1.) โครงสร้างทางสังคม ไม่ได้ดำรงอยู่อย่างแยกขาดจากเหตุการณ์
- 2.) โครงสร้างทางสังคม ไม่ได้ดำรงอยู่อย่างแยกขาดจากความคิดความเข้าใจของผู้กระทำต่อกิจกรรมที่ตนเองทำ

- 3.) โครงสร้างทางสังคม อาจมีลักษณะค่อนข้างคงตัวอยู่นานในกาลและเทศะหนึ่งๆ
- 4.) โครงสร้างทางสังคม ถูกผลิตซ้ำและแปรเปลี่ยนได้โดยผู้กระทำ ซึ่งขึ้นกับทัศนะต่อโครงสร้าง และการปรับประยุกต์ของผู้กระทำ

เพราะเหตุที่มองว่า โครงสร้างทางสังคมขึ้นต่อกิจกรรม แนวคิด กาล-เทศะ และความสัมพันธ์ทางสังคมนี้เอง สังคมนิยมจึงนำวิทยาศาสตร์ธรรมชาติมาปรับแนวคิดเสียใหม่ เพื่อใช้กับสังคมศาสตร์ (Smith 2005, 354) นักสังคมนิยมเห็นว่า ในการสร้างความรู้ เราต้องพยายามค้นหาโครงสร้างและกลไกที่แท้จริง ซึ่งทำงานอย่างสลับซับซ้อน ในการก่อให้เกิดปรากฏการณ์ที่เราประสบ นักสังคมศาสตร์ต้องดำเนินการในทางญาณวิทยา 3 ขั้นตอน (Smith, 2005: 360) คือ

- 1.) ระบุและพรรณนาถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างสม่ำเสมอ หรือปรากฏการณ์ที่สำคัญ
- 2.) สร้างตัวแบบทางทฤษฎี ซึ่งแสดงสมมติฐานเกี่ยวกับกลไกเชิงสาเหตุ ที่สามารถใช้อธิบายความคงเส้นคงวาหรือปรากฏการณ์สำคัญนั้นได้
- 3.) ทดสอบความถูกต้องของตัวแบบ หรือสมมติฐานเกี่ยวกับกลไกเชิงสาเหตุ ด้วยข้อมูลเชิงประจักษ์ เพื่อแสดงให้เห็นความเพียงพอหรือไม่เพียงพอของตัวแบบหรือสมมติฐานนั้น และตัดสมมติฐานที่ถูกหักล้างออกไป

บทสรุป

จากการพิจารณาญาณวิทยาของวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ ผ่านแนวคิดของสำนักปฏิฐานนิยมและของมนุษยศาสตร์ ผ่านแนวคิดของสำนักการตีความ ดังได้สาธยายมาแล้วข้างต้น เห็นได้ว่า สถานภาพทางญาณวิทยาของสังคมศาสตร์นั้น ในทัศนะของผู้เขียน ควรเป็นการผสมผสานระหว่างญาณวิทยาของสำนักปรัชญาทั้งสอง ดังปรากฏเป็นแนวคิดสำนักสังคมนิยม

กล่าวคือ โดยธรรมชาติของโลกทางสังคมแล้ว ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นมีความสม่ำเสมอคงเส้นคงวาในระดับที่เราสามารถค้นหาแบบแผนของความสัมพันธ์ระหว่างเหตุกับผลได้ โดยอาศัยข้อมูลเชิงประจักษ์ อย่างไรก็ตาม แบบแผนของความสัมพันธ์ทางสังคมนั้น ไม่ได้มีลักษณะแน่นอนตายตัวจนถึงระดับที่สามารถสรุปเป็นกฎทั่วไปได้เหมือนกฎทางวิทยาศาสตร์ แบบแผนที่ค้นพบนี้ยังคงขึ้นกับเวลาและสถานที่ และขึ้นกับความคิดจิตใจของกลุ่มคนในสังคม สถานภาพของความรู้ทางสังคมศาสตร์จึงมีลักษณะเป็นข้อสรุปอย่างหลวมๆ ที่ชี้ถึงแนวโน้มของการเกิดปรากฏการณ์ มากกว่าการทำนายอย่างวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ

อีกประการหนึ่ง การเกิดปรากฏการณ์ในโลกทางสังคมนั้น มีเหตุปัจจัยที่ซับซ้อน และมีเหตุปัจจัยที่เราไม่อาจสังเกตได้โดยตรงดำรงอยู่ เป็นเหตุปัจจัยในเชิงโครงสร้างและกลไกที่ทำให้เกิดปรากฏการณ์ ญาณวิทยาของสังคมศาสตร์จึงควรมีลักษณะมุ่งอธิบายถึงความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างและกลไกที่แฝงเร้นเหล่านี้กับตัวปรากฏการณ์

ปฏิฐานนิยมมีข้อดีตรงที่เน้นศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างเหตุกับผล และเน้นการสร้างกฎหรือข้อสรุปทั่วไปเพื่อใช้อธิบายและทำนายปรากฏการณ์ แต่มีข้ออ่อนตรงที่ศึกษาเฉพาะเหตุปัจจัยที่สังเกตได้โดยตรง จึงไม่สอดคล้องกับธรรมชาติของโลกทางสังคม ซึ่งมีเหตุปัจจัยเชิงโครงสร้างและกลไกแฝงอยู่

ภายใต้ปรากฏการณ์ที่มองเห็นนั้น

อรรถปริวรรตศาสตร์ หรือแนวคิดการตีความ มีข้อดีตรงที่มองมนุษย์มีความคิดจิตใจ มีเจตจำนงเสรี และมีการรับรู้ เข้าใจ และตีความโลกรอบตัวในการมีปฏิสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ ในสังคม มนุษย์ในทัศนะนี้จึงไม่ได้มีสภาพคล้ายวัตถุอย่างที่ปฏิฐานนิยมมอง มนุษย์ของสำนักตีความมีศักยภาพที่จะตอบโต้กับสภาพแวดล้อม พฤติกรรมของมนุษย์ไม่ได้ถูกกำหนดโดยแรงภายนอกที่มากระทำ ดังเช่นกฎการเคลื่อนที่ของวัตถุในวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ ทฤษฎีของสำนักตีความจึงมีความเหมาะสมกับการใช้ศึกษาโลกทางสังคม เพราะเน้นที่ตัวมนุษย์ในฐานะผู้กระทำการ อย่างไรก็ดี ด้วยเหตุที่สำนักนี้เน้นที่ทำความเข้าใจความรู้สึกนึกคิดของมนุษย์เป็นด้านหลัก จึงให้น้ำหนักน้อยกับบริบททางสังคมที่มีส่วนผลักดันหรือกำกับพฤติกรรมของมนุษย์อยู่ด้วย นอกจากนี้ ความรู้ที่ได้จากการใช้แนวคิดแบบการตีความยังขึ้นกับอัตวิสัยของผู้ศึกษาค่อนข้างมาก และไม่สามารถพิสูจน์ความถูกต้องของตัวความรู้ได้อย่างเป็นวัตถุวิสัย รวมทั้งความรู้ที่ได้นั้นก็มีลักษณะสัมพัทธ์สูง คือ ขึ้นกับกาลเวลาและสถานที่ และลักษณะเฉพาะของกลุ่มคนที่ทำการศึกษา

ข้อดีของปฏิฐานนิยมและแนวคิดการตีความข้างต้น เหมาะที่จะนำมาใช้กับสังคมศาสตร์ สังคมนิยมเป็นแนวคิดที่ดึงเอาข้อดีของทั้งสองแนวคิดเข้ามาผสมผสานกัน กล่าวคือ ศึกษาปรากฏการณ์อย่างเป็นวัตถุวิสัย ขณะเดียวกันก็ยอมรับว่า มิติด้านที่เป็นอัตวิสัยของคนก็มีบทบาทต่อการเกิดปรากฏการณ์ด้วย ทว่าสังคมนิยมยังมีข้อดีเหนือกว่าสำนักทั้งสอง ตรงที่ช่วยให้เรา “เห็น” โครงสร้างและกลไกเชิงสาเหตุและการทำงานอย่างซับซ้อนของมัน ที่นำไปสู่ปรากฏการณ์ ซึ่งโครงสร้างและกลไกนี้ มีทั้งด้านที่เป็นสภาพแวดล้อมซึ่งเป็นความจริงในเชิงวัตถุวิสัย และด้านที่เป็นความรู้สึกนึกคิดของคน ซึ่งเป็นความจริงในเชิงอัตวิสัย

ในทัศนะของผู้เขียนสังคมศาสตร์ควรมีเป้าหมายไม่เพียงอธิบายโลกหากแต่เพื่อเปลี่ยนแปลงโลกด้วย เราจะไม่สามารถแก้ปัญหาสังคม หรือปลดปล่อยมนุษย์จากพันธนาการทางสังคมได้ หากไม่รู้ว่เรากำลังถูกร้อยรัดอยู่ด้วยโซ่ตรวนที่มองไม่เห็น และไม่รู้ว่าสายโซ่นั้นเริ่มจากตรงไหน เกี่ยวกระหวัดรัดร้อยกันอยู่อย่างไร ดังนั้น สังคมนิยมจึงเป็นคำตอบของสังคมศาสตร์

บรรณานุกรม

- ราชบัณฑิตยสถาน. 2543. **พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : เท็กซ์ แอนด์ เจอนัล พับลิเคชั่น.
- สุภาวค์ จันทวานิช. 2551. **ทฤษฎีสังคมวิทยา**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อนุสรณ์ ลิ้มมณี. 2542. **การอธิบายกับการวิเคราะห์ทางการเมือง : ข้อพิจารณาเบื้องต้นในเชิงปรัชญาสังคมศาสตร์**. กรุงเทพฯ : โครงการผลิตตำราและเอกสารการสอน คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

Bhaskar, Roy. 1978. **A Realist Theory of Science**. 2nd ed. Brighton : Hawester.

- _____. 1986. **Scientific Realism and Human Emancipation**. London : Verso.
- _____. 1989. **The Possibility of Naturalism**. Hemel Hempstead : Harvester Wheatsheaf.
- Blaikie, Norman. 2000. **Designing Social Research**. Cambridge : Polity Press.
- Dean, Kathryn and Jonathan Joseph, John Michael Roberts, Colin Wight. 2006. Realism, Marxism and Method. In **Realism, Philosophy and Social Science**, eds. Kathryn Dean, Jonathan Joseph, John Michael Roberts and Colin Wight, 1-31. New York : Palgrave Macmillan.
- Delanty, Gerard. 2005. **Social Science : Philosophical and Methodological Foundations**. Berkshire : Open University Press.
- Fay, Brian. 1975. **Social Theory and Political Practice**. Merseyside : George Allen & Unwin.
- Giddens, Anthony. 2005. Postivism and Its Critics. In **Philosophy & Methodology of the Social Sciences**, Vol.1, ed. Mark J. Smith, 237-297. London : Sage.
- Godfrey-Smith, Peter. 2003. **Theory and Reality : An Introduction to the Philosophy of Science**. Chicaco : University of Chicago Press.
- Halfpenny, Peter. 2001. Positivism in the Twentieth Cencury. In **Handbook of Social Theory**, eds. George Ritzer and Barry Smart, 371-385. London : Sage.
- Hawkesworth, Mary. 2004. *Political Science in a New Millenium : Issues of Knowledge and Power*. In **Encyclopedia of Government and Politics**, eds. Mary Hawkesworth and Maurice Kogan, 3-34. London : Routledge.
- Layder, Derek. 1990. **The Realist Image in Social Science**. London : Macmillan.
- Madison, G. B. 1990. Getting beyond Objectivism : The Philosophical Hermeneutics of Gadamer and Ricoeur. In **Economics and Hermeneutics**, ed. Don Lavoie, 34-57. London : Routledge.
- Marsh, David and Paul Furlong. 2002. A Skin not a Sweater : Ontology and Epistemology in Political Science. In **Theory and Methods in Political Science**, eds. David Marsh and Gary Stoker, 17-41. New York : Palgrave Macmillan.
- Moses, Jonathon W. and Torbjorn L. Knutsen. 2007. **Ways of Knowing : Competing Methodologies in Social and Political Research**. New York : Palgrave Macmillan.
- Smith, Mark J. 1998. **Social Science in Question**. London : Sage.
- _____. 2005. Empiricism, Idealism, Realism. In **Philosophy & Methodology of the Social Sciences**. Vol. 1, ed. Mark J. Smith, 319-367. London : Sage.
- Outhwaite, William. 1987. **New Philosophies of Social Science : Realism, Hermeneutics and Critical Theories**. Basingstoke : Macmillan.

- _____. 1999. The Philosophy of Social Science. In ***The Blackwell Companion to Social Theory***, ed. Bryan S. Turner, 47-70. Oxford : Blackwell.
- Wendt, Alexander. 1999. ***Social Theory of International Politics***. Cambridge : Cambridge University Press.
- Williams, Malcolm. 2000. ***Science and Social Science***. London : Routledge.